

คู่มือปฏิบัติงาน

โครงการศึกษาแนวทางการพัฒนาในการสร้างโอกาส เพิ่มรายได้และความยั่งยืนการเกษตร “การศึกษาแนวทางการยกระดับเกษตรกรและสถาบันเกษตรกรให้เป็นผู้ประกอบการให้บริการ ทางการเกษตร”

๑. หลักการและเหตุผล

ยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๑ - ๒๕๘๐) ประเด็นยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน การเกษตรสร้างมูลค่า ได้กล่าวถึงความสำคัญในการที่ประเทศไทยเป็นหนึ่งในผู้เล่นสำคัญด้านการผลิตและการค้าสินค้าเกษตรในเวทีโลกด้วยพื้นฐานทางพืชเกษตรเขตร้อน และมีข้อได้เปรียบด้านความหลากหลายทางชีวภาพที่สามารถพัฒนาต่อยอดโครงสร้างธุรกิจการเกษตรด้วยการสร้างมูลค่าเพิ่ม เน้นเกษตรคุณภาพสูงและขับเคลื่อนการเกษตรด้วยเทคโนโลยีและนวัตกรรมให้ความสำคัญกับการเพิ่มผลิตภาพการผลิตทั้งเชิงปริมาณและมูลค่า ขณะที่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๓ (พ.ศ. ๒๕๖๖ - ๒๕๗๐) ในหมวดหมู่ที่ ๑ ไทยเป็นประเทศชั้นนำด้านสินค้าเกษตรและเกษตรแปรรูปมูลค่าสูง กลยุทธ์ที่ ๗ การพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการฟาร์มและกิจกรรมหลังการเก็บเกี่ยว เพื่อลดต้นทุนและเพิ่มมูลค่าผลผลิตของเกษตรกร โดยสนับสนุนบทบาทสถาบันเกษตรกร (สหกรณ์/กลุ่มเกษตรกร/วิสาหกิจชุมชน) ในฐานะหน่วยธุรกิจของเกษตรกร ให้ทำหน้าที่สนับสนุนการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการฟาร์ม กิจกรรมหลังการเก็บเกี่ยว และกระบวนการนำส่งผลผลิตจนถึงลูกค้าปลายทาง เพื่อลดต้นทุนและเพิ่มมูลค่าให้กับผลผลิตของเกษตรกร และพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกในการรวบรวมและขนส่งสินค้าเกษตร เพื่อเชื่อมโยงผลผลิตตลอดห่วงโซ่อุปทานสินค้าเกษตร และกลยุทธ์ที่ ๑๑ การยกระดับขีดความสามารถของเกษตรกรและสถาบันเกษตรกร โดยยกระดับความเข้มแข็งและความสามารถในการดำเนินธุรกิจเพิ่มมูลค่าของสหกรณ์การเกษตร กลุ่มเกษตรกร และวิสาหกิจชุมชน

การขับเคลื่อนภาคเกษตรของประเทศไทยเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เกษตรกรทำการผลิตเพื่ออิงชีพ โดยใช้แรงงานคนในครัวเรือนเป็นหลัก ต่อมาได้ปรับเปลี่ยนเป็นการผลิตเพื่อการค้ามากขึ้น ในขณะที่สัดส่วนแรงงานภาคเกษตรมีแนวโน้มลดลง จากการเคลื่อนย้ายแรงงานไปทำงานภาคบริการ และภาคการผลิตอื่น รวมทั้งประเทศไทยก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ แรงงานภาคเกษตรมีอายุมากขึ้น ทำให้ประสบปัญหาการขาดแคลน แรงงาน ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เกษตรกรต้องปรับตัวทำการเกษตรให้สอดคล้องกับฤดูกาล ความต้องการใช้บริการทางการเกษตรมีมากในช่วงการผลิต อีกทั้งเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต เกษตรกรจึงนำเครื่องจักรกลการเกษตรมาใช้ในกระบวนการผลิต ตั้งแต่การเตรียมดิน การปลูก การดูแลรักษา การเก็บเกี่ยว การขนส่ง และการจัดการหลังการเก็บเกี่ยว อย่างไรก็ตาม จำนวนเครื่องจักรกลการเกษตรของผู้ให้บริการมีไม่เพียงพอ ส่งผลต่อคุณภาพการให้บริการ ค่าใช้จ่ายสูง ไม่คุ้มค่ากับบริการที่ได้รับ จะเห็นได้จากผลการศึกษาแนวทางการพัฒนาและเพิ่มประสิทธิภาพการให้บริการภาคการเกษตร ของสำนักงาน เศรษฐกิจการเกษตรที่ ๑-๑๒ พบว่า การใช้เครื่องจักรกลการเกษตรในการผลิตมีประสิทธิภาพมากกว่าแรงงานคน มีความสะดวกและประหยัดเวลา รวมทั้งค่าใช้จ่ายของเกษตรกรที่ปลูกข้าวนาปีด้วยวิธีจ้างบริการทางการเกษตร ตั้งแต่การเตรียมดิน ปลูก ดูแลรักษา (โดรนพ่นยา) เก็บเกี่ยว และขนส่งผลผลิต มีค่าใช้จ่ายเฉลี่ย ๑,๕๗๕.๘๓ บาท/ไร่ ซึ่งต่ำกว่าเกษตรกรที่ดำเนินการเอง ที่มีค่าใช้จ่ายเฉลี่ย ๒,๒๗๕.๓๙ บาท/ไร่ เกษตรกรจึงนิยมจ้างบริการทางการเกษตร

โดยผู้ให้บริการทางการเกษตรส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรที่ซื้อเครื่องจักรกลการเกษตรเพื่อใช้งานในแปลงตนเอง และนำมาให้บริการเกษตรกรรายอื่น ซึ่งมีค่าบริการที่ถูกกว่าผู้ให้บริการที่เป็นสถาบันเกษตรกร และ เอกชน อีกทั้งผู้ใช้บริการมีความพึงพอใจต่อผู้ให้บริการที่เป็นเกษตรกร เนื่องจากมีความสะดวก มีความคุ้นเคย และอยู่ในพื้นที่เดียวกัน แม้กระนั้นก็ตามผู้ให้บริการที่เป็นเกษตรกร ไม่ได้มีการวางแผนเป้าหมายเชิงธุรกิจ ทำให้การให้บริการยังไม่เต็มความสามารถของเครื่องจักรกลทางการเกษตร (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, ๒๕๖๕) ประกอบกับรายงานข้อมูลเครื่องจักรกลการเกษตรของครัวเรือนเกษตรกร พบว่า มีเครื่องจักรกลการเกษตรที่ยังไม่ได้นำไปรับจ้างสูง ถึงร้อยละ ๘๖.๓๒ ของจำนวนเครื่องจักรกลการเกษตรทั้งหมด (กรมส่งเสริมการเกษตร, ๒๕๖๖) ซึ่งครัวเรือนเกษตรกรที่มีเครื่องจักรกลทางการเกษตรจะเสียโอกาสในเงินลงทุนและค่าเสื่อมราคาของเครื่องจักร รวมทั้งมีค่าบำรุงรักษาแม้จะไม่ได้ใช้งานเครื่องจักรกลทางการเกษตร ทั้งนี้ ภาครัฐได้พยายามแก้ไขปัญหาดังกล่าว โดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ มีนโยบายส่งเสริมและสนับสนุนให้เกษตรกรนำเทคโนโลยี นวัตกรรมและเครื่องจักรกลการเกษตรมาใช้ทดแทนแรงงานคน ภายใต้โครงการยกระดับแปลงใหญ่ด้วยเกษตรสมัยใหม่และเชื่อมโยงตลาด โดยมีกลุ่มแปลงใหญ่ที่ได้รับการสนับสนุน จำนวนทั้งสิ้น ๓,๓๗๗ แปลง (สำนักงาน เศรษฐกิจการเกษตร, ๒๕๖๕) เพื่อลดต้นทุน และเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร อย่างไรก็ตาม การให้บริการเครื่องจักรกลทางการเกษตร ยังมีไม่เพียงพอกับความต้องการของเกษตรกร ดังนั้น จึงควรมีการส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพเกษตรกร ที่มีเครื่องจักรกลการเกษตรเป็นของตนเอง เป็นผู้ประกอบการ ให้บริการทางการเกษตร เพื่อสร้างรายได้เพิ่มขึ้น

จากประเด็นข้างต้น สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรที่ ๔ เป็นหน่วยงานส่วนกลางที่ตั้งอยู่ในส่วนภูมิภาค มีพื้นที่รับผิดชอบ ประกอบด้วยจังหวัดขอนแก่น กาฬสินธุ์ มหาสารคาม และร้อยเอ็ด มีภารกิจสำคัญในการเสนอแนะนโยบายและจัดทำแนวทางมาตรการทางการเกษตร รวมทั้งจัดทำและบริการข้อมูลสารสนเทศ เพื่อสนับสนุนการดำเนินการตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจการเกษตรทั้งในระดับจังหวัดและกลุ่มจังหวัด เล็งเห็นความสำคัญในการจัดทำโครงการการศึกษาแนวทางการยกระดับเกษตรกร และสถาบันเกษตรกรให้เป็นผู้ประกอบการให้บริการทางการเกษตร เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการกำหนดนโยบาย แนวทางและมาตรการด้านการเกษตร เพื่อเพิ่มโอกาสในการเก็บเกี่ยวมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจการเกษตร ให้แก่ชุมชนท้องถิ่น และทำให้เกษตรกรและสถาบันเกษตรกรมีรายได้จากการจำหน่ายผลผลิตได้เพิ่มสูงขึ้น

๒. วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาศักยภาพเกษตรกรและสถาบันเกษตรกรให้เป็นผู้ประกอบการให้บริการทางการเกษตร

๓. ขอบเขตของการศึกษา

๓.๑ พื้นที่ที่ทำการศึกษาคือ จังหวัดในพื้นที่รับผิดชอบของสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรที่ ๔ ได้แก่ จังหวัดขอนแก่น กาฬสินธุ์ มหาสารคาม และร้อยเอ็ด

๓.๒ ประชากรกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ เกษตรกร/สถาบันเกษตรกรผู้ให้บริการทางการเกษตร และเกษตรกรผู้ใช้บริการทางการเกษตร

๔. ระยะเวลาในการดำเนินโครงการ

ปีงบประมาณ ๒๕๖๘ (ตุลาคม ๒๕๖๗ - กันยายน ๒๕๖๘)

๕. แผนการปฏิบัติงาน

กิจกรรม/ขั้นตอน	๒๕๖๗			๒๕๖๘									
	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	
๑. การสำรวจและวิเคราะห์ข้อมูล			←							→			
๒. การประชุมระดมความคิดเห็น (Focus group)											←	→	
๓. ค่าจ้างเหมาบุคลากรช่วยปฏิบัติงาน		←			→								
๔. ค่าการฝึกอบรมสำหรับเจ้าหน้าที่	←		→										
๕. การบริหารจัดการโครงการ (ค่าวัสดุ ค่าซ่อมแซมครุภัณฑ์ ค่าถ่ายเอกสาร ค่าโอที ทำเอกสารเผยแพร่ และอื่นๆ ฯลฯ)													→
๖. เข้าร่วมสัมมนานำเสนอผลงานร่วมกับ สศท.๑-๑๒												←	→

หมายเหตุ : ช่วงระยะเวลาดำเนินการอาจมีการปรับเปลี่ยนได้ตามความเหมาะสม

๖. งบประมาณ รวมทั้งสิ้น ๔๑๒,๙๐๐ บาท (สี่แสนหนึ่งหมื่นสองพันเก้าร้อยบาทถ้วน)

การดำเนินงาน/ขั้นตอน	งบประมาณ (บาท)
๑. สำรวจข้อมูลทางกายภาพ/ทางเศรษฐกิจ	๑๗๗,๖๐๐
๑.๑ ค่าเบี้ยเลี้ยง ๖ คน x ๒๔๐ บาท x ๔๐ วัน	๕๗,๖๐๐
๑.๒ ค่าที่พัก ๖ คน x ๔๐๐ บาท x ๓๐ คืน	๗๒,๐๐๐
๑.๓ ค่าน้ำมันเชื้อเพลิงและล้อสิ้น ๖๐๐ บาท x ๔๐ วัน x ๒ สายสำรวจ	๔๘,๐๐๐
๒. ค่าจัดประชุมระดมความคิดเห็น (Focus group)/ค่าฝึกอบรมเจ้าหน้าที่	๖๐,๐๐๐
๓. ค่าจ้างเหมาบุคคลช่วยปฏิบัติงาน	๕๓,๖๗๘
๔. ค่าใช้จ่ายในการเข้าร่วมสัมมนานำเสนอผลงานร่วมกับ สศท.๑-๑๒	๔๐,๐๐๐
๕. การบริหารจัดการโครงการ (ค่าวัสดุอุปกรณ์ ค่าโอที ค่าซ่อมแซมครุภัณฑ์ ถ่ายเอกสาร ค่าจัดทำเล่ม และอื่นๆ ฯลฯ)	๘๑,๖๒๒
รวม	๔๑๒,๙๐๐

หมายเหตุ : งบประมาณสามารถถัวจ่ายได้ทุกรายการ

๗. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๗.๑ เกษตรกรและสถาบันเกษตรกร มีข้อมูลประกอบการตัดสินใจเพื่อวางแผนการบริหารจัดการ การให้บริการทางการเกษตรเพื่อยกระดับเป็นให้เป็นผู้ประกอบการให้บริการทางการเกษตรในพื้นที่ การวางแผนการบริหารจัดการผลผลิตเกษตรอินทรีย์และผลิตภัณฑ์ของตนเองให้สอดคล้องกับความต้องการ บริโภคของนักท่องเที่ยวในชุมชน และการวางแผนและประกอบการตัดสินใจในการทำประกันภัยสินค้าเกษตร เพื่อชดเชยรายได้ที่ลดลงจากที่ผลผลิตได้รับความเสียหายจากภัยพิบัติทางการเกษตร

๗.๒ หน่วยงานทั้งในและนอกกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ทั้งส่วนกลางและในระดับพื้นที่มีข้อมูล ในการจัดทำแผนงาน/โครงการ และมาตรการทางการเกษตร เพื่อยกระดับเกษตรกรให้เป็นผู้ประกอบการ ให้บริการทางการเกษตร

๘. หน่วยงานผู้รับผิดชอบ

ส่วนแผนพัฒนาเขตเศรษฐกิจการเกษตร สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรที่ ๔ ขอนแก่น

๙. ผู้รับผิดชอบหลัก

นายพิภพพล ศิริโปลี ตำแหน่ง นักวิเคราะห์นโยบายและแผนปฏิบัติการ

๑๐. สรุปภาพรวมการจัดทำการศึกษาแนวทางการยกระดับเกษตรกรและสถาบันเกษตรกรให้เป็นผู้ประกอบการให้บริการทางการเกษตร

บทคัดย่อ	ผู้รับผิดชอบ สศท.๓ และ สศท.๙
คำนำ สารบัญ	ผู้รับผิดชอบ สศท.๗
บทที่ ๑ ความสำคัญของการศึกษา	ผู้รับผิดชอบ สศท.๒
บทที่ ๒ การตรวจเอกสาร	ผู้รับผิดชอบ สศท.๔ และ สศท.๕
บทที่ ๓ ข้อมูลทั่วไป	ผู้รับผิดชอบ สศท.๑ และ สศท.๖
บทที่ ๔ ผลการศึกษา	ผู้รับผิดชอบ สศท.๘ สศท.๙ สศท.๑๐ สศท.๑๑ และ สศท.๑๒
บทที่ ๕ บทสรุป	ผู้รับผิดชอบ สศท.๙
บรรณานุกรม	ผู้รับผิดชอบ สศท.๕
ตาราง Tab	ผู้รับผิดชอบ สศท.๘ และ สศท.๙